

механізми якої сприяють дешифруванню читачем авторського задуму, а також продуктивному нарощуванню смислів певного тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *История* греческой литературы. Эпос, лирика, драма классического периода. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1946. – Т. 1. – 487 с. 2. *Ярхо В.Н.* Античная драма: Технология мастерства. – М.: ВШ, 1990. – 144 с. 3. Резанова З.И. Метафора в лингвистическом тексте: типы функционирования <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/fil/01/image/18-29.pdf> 4. *Савенко А.О.* Символ дерева та мотив смерті у творах Н.Казандзакіса // Мова і культура: У 10-ти т. – К., 2002. – Вип. 5: Мова і художня творчість. – Т. 4. Ч. 2. – С. 76–89. 5. *Савенко А.О.* Інтертекстуальність епічної фразеології новогрецького роману (на прикладі використання концепту ύβρις) // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 18, Кн. 2. – С. 131-135. 6. *Γιόκαρης Ηλίας* Ιστορική διαπλοκή στον Τελευταίο Πειρασμό // Το μυθιστορηματικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη. Πρακτικά συμποσίου που διοργανώθηκε από τη Διεθνή Εταιρία Φίλων Νίκου Καζαντζάκη. – Αθήνα, 2003. – Σ. 10–19.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Καζαντζάκης Νίκος* Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά. – 7-η εκδ. – Αθήνα: Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη, 1973. – 366 σ. 2. *Καζαντζάκης Νίκος* Ο Καπετάν Μιχάλης (Ελευθερία ή Θάνατος). – 20-στη επανατυπ. – Αθήνα: Εκδόσεις Καζαντζάκη, 2001. – 541 σ. 3. *Καζαντζάκης Νίκος* Χριστός ξανασταυρώνεται. – 10-η εκδ. – Αθήνα: Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη, 1974. – 465 σ. 4. *Καζαντζάκης Νίκος* Τελευταίος Πειρασμός. – Εκδόσεις Καζαντζάκη, 2008. – 587 σ. 5. *Κазандзакіс Н.* Кумедні та лих пригоди Алексіса Зорбаса/ з новогр. пер. А.Чердаклі. – К.: Дніпро, 1989. – 357 с. 6. *Κазандзакіс Н.* Капітан Міхаліс (Свобода або смерть)/ з новогр. пер. І.С. Гречанівський, Я. та В. Мочоси. – II вид. – К.: Дніпро, 1975. – 509 с. 7. *Κазандзакіс Н.* Христа розпинають знову/ з новогр. пер. І.К. Каввадіас та І.С. Гречанівський. – К.: Дніпро, 1958. – 446 с.

СЕРЕДА Н.А.

Київський національний лінгвістичний університет

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ЗНАЧЕННЯ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено аналізу компонентної структури лексичного значення похідних іменників на позначення якості в сучасній німецькій мові. Лексичне значення виражається змістом понять, який має складну структуру. Відповідно і в значеннях слів виділяються компоненти, семантичні ознаки, які співвіднесені зі змістовими ознаками понять. Компоненти лексичного значення тісно взаємопов'язані і виділяються як самостійні для опису структури значення.

Ключові слова: лексичне значення, поняття, конотативні характеристики, компоненти лексичного значення.

Статья посвящена анализу компонентной структуры лексического значения производных существительных со значением качества в современном немецком языке.

Лексическое значение выражается содержанием понятий, которое имеет сложную структуру. Соответственно и в значениях слов выделяют компоненты, семантические признаки, которые соотнесены с содержательными признаками понятий. Компоненты лексического значения тесно взаимосвязаны и выделяются как самостоятельные для описания структуры значения.

Ключевые слова: Лексическое значение, понятие, коннотативные характеристики, компоненты лексического значения.

The article is dedicated to the analysis of the component structure of the lexical meaning of derivative nouns for the quality definition in the modern German language. Lexical meaning is expressed by the conceptual content which has a difficult structure. Accordingly, components, semantic signs are selected in the meanings of words which are correlated with the rich in content conceptual signs. The components of lexical meaning are closely interconnected and selected as independent for the description of the structure of meaning.

Key words: Lexical meaning, concept, connotative characteristics, components of lexical meaning.

Мета. Враховуючи важливість проблеми визначення лексичного значення похідних іменників, у даній статті здійснюється аналіз компонентної структури значення похідних іменників на позначення якості в сучасній німецькій мові.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів визначення лексичного значення слова, що дозволить встановити основні етапи формування значення слова і розглянути, які компоненти його структури особливо виділяються в значенні, та оцінити той обсяг інформації, який слово може передавати в процесі комунікації.

Об'єктом дослідження статті обрані похідні іменники з категоріальним значенням якості в сучасній німецькій мові.

Матеріал дослідження складають численні похідні іменники з категоріальним значенням якості, вибрані з двомовних та одномовних словників за принципом спільних словникових дефініцій, з однаковими або різними словотворчими афіксами.

Предметом дослідження є компонентна структура значення похідних іменників зі значенням якості в сучасній німецькій мові.

Лексичне значення визначається певними мовними і позамовними чинниками. До останніх належать:

– об'єктивна дійсність, з якою співвідноситься мовна одиниця. Предмети і явища дійсності, їхні властивості і відношення відображаються у свідомості людини як результат складної взаємодії мови і мислення. Звідси впливає тісний взаємозв'язок мовного значення і відповідного логічного поняття;

– лексичне значення пов'язане з поняттям як формою мислення, що

відображає ці явища дійсності.

Обидва чинники пов'язані між собою, хоча відбиття їх у змісті слова різне. Предметно-денотативний чинник надає можливість використання слова як назви до будь-якого конкретного предмета певного типу. Цей фактор зумовлює номінативну функцію слова. Зміст мовної одиниці є результатом відображення певного відрізка дійсності, предмета. Це відображення має узагальнений характер, тому що одним і тим же словом може позначатися безліч предметів, різних за своєю природою, формою, розміром, фарбою і т. д. Тому предмет з узагальненим характером може представляти цілий клас реалій, який відображається у свідомості людини у вигляді логічного поняття мовного значення, внутрішньо пов'язаних один з одним і співвідносних з певним знаком. Зв'язок з поняттям (сигніфікативний чинник) зумовлює узагальненість лексичного значення слова, робить слово інструментом мислення людини.

Внутрішньомовні чинники – це зв'язки, які існують між словами і які формують лексичне значення. Одні зв'язки виявляються синтагматично, інші – парадигматично. Провідна роль у процесі формування лексичного значення належить позамовним чинникам, але без семантичної взаємодії з іншими словами всередині мови існування слова як одиниці лексичної системи неможливе. Парадигматичні і синтагматичні зв'язки слів є потужним стимулом для формування лексичного значення. Одним з найважливіших чинників формування лексичного значення є зв'язок слова з поняттям. Саме поняття лежить в основі лексичного значення слова, визначаючи багато його особливостей [1:88].

Поняття – це одна з основних форм мислення, за допомогою якої реальна дійсність узагальнено відображається в нашій свідомості [2:433]. Кожне поняття має дві основні характеристики: обсяг і зміст. Обсяг поняття – це клас певних явищ, узагальнених у ньому, а зміст – сукупність суттєвих ознак цих явищ.

Лексичне значення виражається перш за все змістом понять, який має складну структуру, оскільки містить узагальнені суттєві ознаки, пов'язані одна з одною усередині цієї структури. Відповідно і в значеннях слів виділяються компоненти, семантичні ознаки, які співвіднесені зі змістовими ознаками понять. Між обсягом поняття і його змістом існує певна залежність: чим ширший обсяг поняття, тим біднішим є його зміст, тим менше ознак, з яких воно складається.

Ця закономірність знаходить своє відображення і в значеннях слів, зокрема, в тому, що змістовність лексичних значень закономірно співвіднесена з рівнем їхньої абстрактності, узагальнення. Чим більш узагальнене лексичне значення слова, тим менш воно змістовне, тим менше в ньому семантичних компонентів.

Ще одна особливість понять важлива для характеру лексичних значень слів – динамічність понять, їх гнучкість, здатність змінювати глибину свого змісту. Поняття змінюють свій зміст у процесі пізнання, переходячи від зовнішніх вражень про предмети до їхньої глибинної сутності. У зв'язку з цим розрізняються поняття формальні, поверхневі і глибинні. Вказані особливості понять призводять до того, що значення слів не мають меж, зміст значень може бути різним у різних людей залежно від рівня їхньої освіченості, професії, способу життя та ін. Маючи на увазі цю особливість слів, не можна охарактеризувати лексичне значення повністю. Недостатня семантична визначеність слів, нечіткість їхніх значень виявляється в тому, що одне і те ж слово, з одним і тим же значенням у різних контекстах може бути змістовно неадекватним.

Отже, основними моментами, в яких виявляється зв'язок слів з поняттями і які складають основу їхніх лексичних значень, є:

- залежність змісту слів від ознак, які складають зміст понять;
- співвіднесеність міри абстрактності слова і міри змістовності їхніх значень з обсягом і змістом понять;
- семантична невизначеність слів як відображення динамічності понять;
- поняття, яке лежить в основі лексичного значення, має більш-менш чітке ядро і нечітку периферію. Чіткість ядра забезпечує сталість лексичного значення, а периферія надає можливість використовувати слово для позначення предметів, для яких у мові немає відповідного найменування.

Зв'язок слів з поняттями має характер взаємозумовленості, єдності двох явищ, існування яких неможливе поза цим зв'язком. Слова тісно пов'язані з поняттями за своїм змістом, поняття не можуть існувати без оформлення за допомогою слів. Поняття об'єктивуються в словах і за допомогою слів передаються у вигляді інформації в процесі комунікації. Однак не слід ототожнювати лексичні значення з поняттями. Поняття і слова є елементами різних систем: системи мислення і системи мови. Лексичні значення відрізняються від понять

тим, що крім змісту, який співвідноситься з певним поняттям, лексичні значення мають елементи специфічно мовного характеру, які є значущі для носіїв мови:

- мотивуюча ознака, внутрішня форма слова;
- відтінки експресивно-стилістичного характеру;
- соціально-психологічні і соціально-лінгвістичні асоціації, пов'язані з конкретним словом.

Внутрішню форму [2:418] мають слова, які є похідними мотивованими. Похідні слова пов'язані з твірними своєю основою і тими семантичними ознаками, які входять у мотивуючу частину значень. Так, у значення словотвірно мотивованих слів входять:

- мотивуюча частина, що виражається словом або комплексним найменуванням;
- словотворчий формант;
- семантичні компоненти, які не входять ні в мотивуючу, ні в формантну частини, а ті, які слово набуло в результаті словотвірного акту. Мотивуюча частина, спільна для похідного і твірного слів, є втіленням їхньої семантичної близькості. При цьому мотивуючі ознаки представлені в лексичному значенні як його компоненти.

Поза поняттєвою частиною змісту лексичних значень слів знаходяться елементи, які входять до цих значень як додаткова інформація конотативного, експресивно-стилістичного характеру.

Лексичні значення містять соціально значущу інформацію, яка може оцінюватися у свідомості носіїв мови позитивно або негативно, соціальну оцінку явищ, що мають емоційний характер. Додаткова інформація несе іноді соціальну оцінку самого слова як застарілого, стилістично обмеженого, діалектного або спеціального.

Емоційні і стилістичні компоненти перебувають поза основною поняттєвою частиною лексичного значення слів і відрізняються від неї своєю прагматичною природою.

У результаті взаємодії мовних і позамовних чинників створюється матеріальна різноманітність лексики і велика різноманітність типів лексичних значень слів. Зв'язок слів з позамовною дійсністю зумовлює відкритий і динамічний характер лексичної системи.

Лексичне значення – це зміст слова, який відображає у свідомості і закріплює в ньому уявлення про предмет, властивість, процес, явище тощо. Воно є продуктом мисленнєвої діяльності людини і має узагальнений характер. У лексичному значенні

відображається діалектичне співвідношення загального й особливого, сталого і динамічного. Лексичне значення являє собою складну структуру, яка включає цілу низку складників і визначається загальними семіотичними відношеннями: семантикою, прагматикою, синтактикою.

Складність структури лексичного значення зумовлена складною структурою процесу номінації, а також складним і багатограним характером мовної комунікації. Таким чином, лексична семантика пов'язана з особливостями відображальної діяльності людини, з одного боку, і з функціональною зорієнтованістю одиниць мови, з іншого. Виходячи з процесу номінації, лексичне значення слова містить вказівку на:

- предмет, процес або ознаку, які позначаються;
- ставлення до позначуваного з боку мовця;
- загальний тип комунікативних ситуацій, в яких може бути використане це найменування.

Як бачимо, основу лексичного значення складає його предметна співвіднесеність, тобто здатність слова вживатися для позначення предметів і явищ об'єктивної дійсності, а також предметів або явищ, які є результатом мисленнєвого процесу [3]. Предметна співвіднесеність формує його матеріальний зміст, в якому виділяються два аспекти значення: денотативний, або логіко-предметний, і сигніфікативний, або поняттєво-семантичний. Денотативний аспект лексичного значення формується ознаками, які складають денотат як мовне відображення поняття про предмет або явище, що позначається. Під денотативним компонентом значення розуміється частина знака, що відображає в узагальненій формі предмети і явища позамовної дійсності та містить поняття, яке характеризує позамовний об'єкт.

Крім денотативного аспекту, матеріальний зміст слова включає також сигніфікативний аспект, тобто поняттєву співвіднесеність слова, його здатність відображати відповідне поняття. Сигніфікативний компонент значення – відношення слова до поняття – співвідноситься з комплексом ознак, що складають безпосередньо зміст поняття, узагальнює відображення класів об'єктів [4:122–123].

Виділення сигніфікативного і денотативного аспектів лексичного значення зумовлено розмежуванням віднесеності найменування або до конкретного об'єкта (денотативний аспект значення), або до класу об'єктів (сигніфікативний аспект значення).

Таке протиставлення відображає розмежування обсягу і змісту поняття і пов'язане з тим, що значення мовної одиниці має динамічний зв'язок з поняттям, що позначається іменем, з одного боку, і з кожним конкретним предметом, який співвідноситься з цим поняттям, з іншого. Однак згадане протиставлення в номінативній співвіднесеності слова відображає не стільки розбіжності в структурі значення, скільки важливу властивість змістової сторони мовних одиниць, які можуть використовуватися і для позначення як класу об'єктів, так і кожного окремого класу.

Таким чином, виділення окремо денотативного і сигніфікативного аспектів значення пов'язане не з розбіжностями в процесі номінації, не з внутрішніми протиріччями двох різних типів найменувань, а з тим, що значення зберігає динамічний зв'язок і з референтом (конкретним предметом), і з поняттям (сигніфікатом) [5:54].

При формуванні лексичного значення дуже важливим є визначення співвідношення поняття і денотата:

- денотат може наближатися до поняття, охоплюючи загальні суттєві особливості класу предметів;
- денотат може бути вузьчим ніж поняття, вміщуючи в процесі номінації окремі характеристики класів об'єктів;
- певне співвідношення при протиставленні того, що слово означає і що слово позначає. Означаючи, слово дає уявлення про предмет і співвідноситься з поняттям, а позначаючи, слово закріплює певні ознаки предмета і співвідноситься з денотатом.

Висловлення свого ставлення до предмета інформації є обов'язковим складником комунікації. При цьому залежно від конкретної комунікативної ситуації одне і те ж лексичне значення може набувати протилежну емоційно-оцінну спрямованість. Висока варіативність засобів вираження ставлення мовця до предмета інформації або до свого співрозмовника зумовлює ствердження про те, що емотивність, оцінність і експресивність не притаманні одиницям мови, а виникають у мовленні як складники процесу комунікації [6; 7]. Слід відзначити, що мовленнєва емотивність як змістова характеристика інформації, яка передається у процесі комунікації, індивідуальна і формується безпосередньо мовцем, відображаючи його інтенцію, намір. Водночас конотативний аспект семантики слова є соціально закріпленим і загальним для всіх носіїв мови.

Конотативний аспект – це стилістичне забарвлення слова, його емоційно-експресивний бік, тобто ставлення носія мови до позамовних сутностей або посилення ефективності мовного впливу, що не має оцінного елемента. Конотацію можна розглядати як додаткову інформацію за відношенням до сигніфікативно-денотативного значення, як сукупність семантичних нашарувань, що містять у собі оцінний, експресивний, емоційний і функціонально-стилістичний компоненти [8:216–218]. Виходячи зі сказаного, конотативний аспект лексичного значення включає декілька складників: емотивність, оцінність, експресивність, інтенсивність; при цьому всі складники конотації тісно пов'язані між собою і можуть розглядатися як самостійні категорії. *Емотивність* як компонент конотації представляє закріплену в значенні інформацію про емоційне ставлення до предмета або явища. Під *оцінністю* розуміють компонент конотації, що закріплює в слові інформацію про позитивне / негативне ставлення мовця до предмета чи явища. *Експресивність* виражається як компонент конотації, що вказує на збільшення та посилення ознак, які складають основу матеріального змісту слова. Конотативні характеристики конкретних лексичних одиниць вказують на різну міру експресивності, її інтенсивність, більшу чи меншу емотивність, більш-менш позитивну / негативну. Усі елементи конотації градаційні за мірою наявності тієї чи іншої конотативної ознаки. Усі конотативні характеристики лексичного значення слова комбінуються, що створює своєрідність конотативного аспекту лексичного значення.

Структурний аспект лексичного значення – це формальна характеристика лексичної одиниці, яка визначає її місце в системі мови. Такий аспект розкривається через відношення одиниць одна до одної. Кожна мовна одиниця вступає з іншими одиницями в синтагматичні і парадигматичні взаємовідношення. Синтагматичний компонент характеризує лінійні відношення лексичних одиниць, які утворюють певну послідовність в їх одночасному співвіднесенні одна з одною в тексті і які реалізуються в сполучуваності, або валентності. Ця структурна характеристика фіксує сполучуваність слова з іншими словами, що дає повну картину про сукупність усіх контекстів, в яких вживається ця лексична одиниця. Парадигматичний структурний компонент характеризує нелінійні відношення лексичних одиниць, семантично взаємопов'язаних між собою і протиставлених одна одній у

межах певної парадигми при наявності диференційних ознак, що роблять одне зі слів семантично значущим.

Прагматичний аспект лексичного значення є додатковою порівняно із основним змістом слова інформацією про учасників і умови комунікації.

У дослідженнях останніх років, які характеризуються зверненням до проблем вивчення мови “у реальних ситуаціях спілкування”, розглядається здебільшого прагматичний аспект висловлювання, однак деякі положення можуть бути використані й при вивченні семантики слова [9; 10; 11]. Ще один важливий складник прагматичного аспекту лексичного значення пов’язаний з вказівкою на сферу вживання мови, що диференціює мовну систему на підсистеми, які обслуговують різні комунікативні сфери.

Компоненти конотації, компоненти прагматичного аспекту переплітаються між собою, і в більшості випадків здійснюється збіг різних прагматичних факторів у значенні однієї лексеми, при цьому збіг різних компонентів має факультативний або облігаторний характер.

Таким чином, усі описані компоненти лексичного значення тісно взаємопов’язані і виділяються як самостійні для опису структури значення. Усі аспекти утворюють єдину структуру, яка визначає системні та функціональні характеристики слова. Вивчення процесу номінації дозволяє визначити основні етапи формування значення слова і, відповідно, розглянути, які компоненти особливо виділяються в значенні, та оцінити той обсяг інформації, який слово може передавати в процесі комунікації.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей лексичного значення похідного слова в сучасній німецькій мові, просунути далі у розкритті цього лінгвістичного явища, зокрема при зіставному аналізі похідних іменників української, російської, англійської чи інших мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Дмитро Іванович Ганич, Іван Степанович Олійник. – К.: Головне видавництво видавничого об’єднання “Вища школа”, 1985. – 360 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Вид. центр “Академія”, 2003. – 464 с.
3. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Лев Алексеевич Новиков. – М.: Высшая школа, 1982. – 272 с.
4. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / Станіслав Володимирович Семчинський. – К.: Вища школа, 1988. – 328 с.
5. Adamzik K. Sprache: Wege zum Verstehen / Kirsten Adamzik. – Tübingen; Basel: Francke Verlag, 2001. – 335 S.
6. Звегинцев В. А. Мысли о лингвистике / Владимир Андреевич Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ,

1996. – 336 с. 7. *Звегинцев В. А.* Очерки по общему языкознанию / Владимир Андреевич Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ, 1962. – 384 с. 8. *Ищенко Н. Г.* Словообразовательная синонимия в современном немецком языке: Монография / Нина Григорьевна Ищенко – К.: Изд. центр КДЛУ, 2000. – 348 с. 9. *Басок В. А.* Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Басок Вероніка Андріївна. – К., 2006. – 183 с. 10. *Осовська І. М.* Висловлювання-відмова: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти (на матеріалі сучасної німецької мови): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Ірина Миколаївна Осовська. – К., 2003. – 188 с. 11. *Сенько Е. В.* Коннотативно-прагматическая динамика лексических единств / Елена Викторовна Сенько // Коммуникативно-прагматическая семантика. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 70–82.

СИНГАЇВСЬКА Г.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДІСПРИКМЕТНИК У СИСТЕМІ ЧАСТИН МОВИ

У статті розглянуто статус дієприкметників у системі частин мови, аналізуються семантичні, структурні та функціональні особливості іспанських дієприкметників, що складають парадигму предикатів: латентного, вторинного і первинного.

Ключові слова: частина мови, неособові форми дієслова, дієприкметник, латентний предикат, вторинний предикат, первинний предикат, іменні модифікатори, мовленнєва стратегія мовця.

В статье рассматривается статус причастия в системе частей речи, анализируются семантические, структурные и функциональные особенности испанских причастий, составляющих парадигму предикатов: латентного, вторичного и первичного.

Ключевые слова: часть речи, неличные формы глагола, причастие, латентный предикат, вторичный предикат, первичный предикат, речевая стратегия говорящего.

The article analyses semantic, structural and functional peculiarities of Spanish participles which form the paradigm of the following predicates: latent, secondary and primary.

Key words: part of speech, non-finite verb forms, participle, latent predicat, secondary predicat, primary predicat, the speaker's speech strategy.

В останні десятиріччя у наукових парадигмах намітився перехід до вивчення комунікативних і когнітивних властивостей мовних одиниць. Одночасно з цим триває поглиблене вивчення мовних фактів, які не набули однозначного тлумачення в традиційній лінгвістиці і залишаються предметом гострих дискусій. Так, у науці про мову другої половини ХХ століття велика увага приділяється проблемі перехідності у системі частин мови, уточненню місця “гібридних” слів у системі лексико-граматичних класів. Вивчаються такі явища практично на всіх мовних рівнях: словотворчому, лексичному, синтаксичному та інших.

Якщо частини мови можна охарактеризувати як лексико-граматичні класи слів з набором індивідуальних диференціальних